

Клапків М.С.,

кандидат економічних наук

АЛЬТЕРНАТИВА РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ

У концепції управління ризиками поряд із страхуванням велике економічне значення має самострахування. Дослідження, проведене серед малих та середніх підприємств США, довело, що у структурі коштів, які підприємства спрямовують на боротьбу із ризиками та їх наслідками, страхування займає 49,3%, а самострахування - 28,5.¹ Самострахування як форма самостійного покриття збитків за рахунок власних коштів здійснюється різними методами, найбільш поширеними з яких є затратний та фондочий. Перший з них передбачає фінансування невеликих витрат за рахунок поточних коштів підприємства. Другий метод полягає в попередньому формуванні спеціальних цільових фондів. У фінансовій літературі він отримав назву ретроспективного.² На користь здійснення самострахування свідчить багато факторів, в тому числі і, безумовно, характер та величина ризику. Зокрема висловлюється думка, що страхуванню, насамперед, підлягають натуральні ризики, тоді як підприємницькі ризики обслуговуються шляхом самострахування.³ Іншими авторами стверджується, що визначальним критерієм є частота та величина ризику. Тобто ризики, які проявляються з великою частотою, але не наносять відчутних збитків, можуть обслуговуватися через самострахування, а всі інші доцільно передавати професійним страховикам.⁴ Разом з тим обслуговування особливо великих та катастрофальних ризиків стає не вигідним спочатку страховикам - через реальну можливість покриття надзвичайно великих збитків, а потім і страхувальникам - через необхідність сплати непосильних страхових внесків. Така ситуація посилилась у минулому десятилітті у багатьох країнах Європи та Америки. Причиною цього, головним чином, стало введення в цих країнах жорсткіших вимог у сфері цивільної відповідальності підприємств, страхувати яку професійним страховим компаніям ставало не вигідно. Отже, підприємствам залишилось покладатися лише на власні сили - самострахуватися. Разом з тим, як показав досвід, застосування традиційних методів самострахування для обслуговування великих і катастрофальних ри-

¹ Zech Jurden. Risk Management als System. Zeitschrift für die Gesamte Versicherungswissenschaft. - 1983. - № 4. - С. 642.

² Swatler Leslaw. Bodzce finansowe w gospodarce środkami i ich skuteczność. PWE, Warszawa. - 1973. - С. 44.

³ Sokolowski Jerzy. Fundusze samoubezpieczenia przedsiębiorstw. Finanse. - 1981. - № 7-8. - С. 27-30.

⁴ Noehrbass Nordert. Besondere Versicherungskonzepte in den USA: Selbstversicherung mit Retro- Programmen, Versicherungswirtschaft, № 11, 1989, С. 679-681. Кардаш В.А. О механизме самострахования реального воспроизводственного процесса в сельском хозяйстве. Экономика и математические методы. 1988. - Т. XXIV. - № 4. - С. 667.

зиків було неефективним, оскільки традиційному самострахуванню як затратного, так і фондового характеру, властивий ряд недоліків, а саме: відсутність розкладки ризиків між більшою кількістю суб'єктів; можливий брак коштів для повного покриття збитків у даний момент; небезпека нерационального, нецільового використання зарезервованих коштів.

Тому з метою уникнення цих та інших недоліків, але при одночасному збереженні ідеї самострахування порівняно недавно на світовому страховому ринку виник новий тип організації страхових відносин, який почав динамічно розвиватися та вдосконалюватися. Його основна особливість у тому, що кошти самострахування отримують тепер окрему інституційну форму управління, що наближує його до професійних страховиків. Саме тому останні так вороже його сприйняли, побачивши у ньому грізну альтернативу. Тобто це страхова компанія, як правило товариство, в утворенні якого бере участь одна або кілька споріднених фірм, зацікавлених у організації самозахисту від спеціальних, властивих лише їм ризиків. Фірма, яка створила таке товариство по самострахуванню, у правовому відношенні займає становище фірми-матері, а створене товариство стає її дочірньою фірмою. Цей специфічний характер субординації послужив причиною того, що таке товариство самострахування почало іменуватися англомовним поняттям "captives", що у перекладі означає "залежний". Це поняття пізніше стало називним страховим терміном і прийняте у міжнародному спілкуванні.⁵ Перші компанії типу "captives" з'явилися у США ще у 70-ті роки. Пізніше вони здобули широку популярність також і у країнах Західної Європи. Їх швидкому розповсюдженню, на думку спеціалістів, сприяли наступні мотиви:

1. Відсутність інших можливостей для покриття колосальних збитків.
2. Обмеження страхової відповідальності професійними страховиками.
3. Можливість економії на оплаті страхового посередника (брокера, маклера).
4. Економія на податках. Страхові платежі вилучалися з оподаткування.
5. Економія на управлінських видатках.
6. Підвищення власної участі у покритті ризиків.
7. Повніше та оперативніше обслуговування ризиків власною фірмою.⁶

Перелічені мотиви, безумовно, мали різний ступінь впливу на прийняття рішень про створення кептивного товариства. Так, на початку руху по створенню компаній типу "captives" переважали не стільки страхові, скільки податкові міркування. Недосконалість податкового законодавства у ряді країн створювала можливість для трансферу доходів під маскою страхових платежів до країн - "податкових оазисів", які і обиралися місцем розташування штаб-квартир власних страхових компаній: Люксембургу, Барбадосу, Ліхтенштейну, островів Гарнсі. Лише з другої половини вісімдесятих років, коли у по-

⁵ Gerathewohl Klaus: Captives und kein Ende? Versicherungswirtschaft. 1989.-№1.-С.23.

⁶ Risk Management und Captive Companies. VW. -№1.-1979.-С.86.

даткові законодавства багатьох країн були введені обмежуючі поправки, майже виключним мотивом створення кептівних компаній став страховий аспект.⁷ Та все ж, на думку спеціалістів, завдання, які доводиться виконувати кептівним компаніям настільки далеко виходять за межі страхових, що постійно відчувається відсутність точного визначення змісту цих компаній.⁸

Той факт, що саме північно-американський континент став місцем появи нового суб'єкту страхового ринку, спеціалісти пояснюють тим, що діючі на страховому ринку США страхові компанії не так активно протистояли проникненню кептівних фірм, ніж це мало місце у Європі. Обґрунтованішим поясненням цього є вищий, ніж у інших частинах світу, рівень впливу самостійних брокерських і консалтингових фірм на процес управління ризиками на американських підприємствах. Користуючись порадами брокерів та менеджерів з ризику, промислові фірми почали створювати окремі підрозділи, на яких покладалося завдання по управлінню ризиками підприємства. У кінцевому підсумку таке управління зводилося до акумуляції коштів для покриття збитків за посередництвом спеціально створеної для цієї мети кептівної страхової компанії.⁹

Насамперед, такі компанії починали виникати у металообробній, приладобудівній та особливо у хімічній промисловості. З причини високої збитковості у цих галузях професійні страховики цілком обґрунтовано починали вимагати високих премій, які часто ставали непосильними для страхувальників. У такій ситуації ряд хімічних комбінатів США, провівши попередні дослідження, розробили власну страхову програму. Результатом її реалізації було нове господарське формування (Спеціальна асоціація хімічних підприємств /CSMA/), у складі якого з'явився свій власний страховик - окрема спеціальна страхова компанія: "Chemical Specialties Insurance Ltd". Спочатку її можливості були незначними, але пізніше завдяки використанню механізму перестраховування вони значно зросли. Підприємства інших галузей, переконавшись у позитивному завершенні експерименту, теж почали створювати власні страхові компанії, які б функціонували на основі чистого самострахування, або взаємного страхування.¹⁰

Практика двох десятиліть виробила кілька організаційних видів фірм самострахування.¹¹ Початково домінував перший вид, представлений товариством, яке було власністю однієї компанії - матері, і яке обслуговувало тільки її ризики, усі або лише окремі. Це є організаційна форма типового самострахування, яка особливо популярна серед великих фірм. Кептівними компаніями володіють British Petrol, General Motors, Ford.

⁷ Captives als alternative Risikofinanzierung. VW.-№21.-1987.-С.1410.

⁸ Noehrbass Norbert, Besondere Versicherungskonzepte.-С.679

⁹ Dubach Martin. Schwappet die Welle der Captive - Grundungen anf Europa uber? VW-1987.-№2.- С.154.

¹⁰ Gerades Victor. Die Schadenversicherung in den USA im Jahre 1978, VW.-1979.-№1.-С.48.

¹¹ Христо Драганов, Боян Илиев. Едно мнение за алтернативност в развитието на застрахователното дело. Народностапански архив. Година XIII, книга 3.-1990.-ВФСИ в Свиштове.-С.39-44.

Другий вид кептивних фірм сформувався на основі товариств, які були створені з ініціативи і на кошти кількох фірм, які належать до однієї галузі або ж тісно пов'язаних інтересами виробничого характеру. У цьому випадку слід говорити про самострахування на рівні галузі. Однак участь багатьох суб'єктів у цьому замкненому співтоваристві дозволяє вирівнювання ризику не лише в часі, але й у просторі, що згідно із страховою теорією наближає таку кептивну компанію до професійного страховика. Тому такий вид організації самострахування (груповий, асоційований) став найбільш поширеним. На Другій Лондонській конференції, присвяченій проблемам розвитку кептивних компаній, яка відбулася в 1986 році, відзначалося, що, починаючи з 80-х років, стало спостерігатися їх швидке зростання, передусім у США. Висловлювалося припущення, що через кілька років їх число може подвоїтися.¹² Слід зазначити, що прототипом такої форми самострахування були галузеві резервні фонди, централізовані на різних рівнях: міністерств, об'єднань. У спеціальній літературі давалася, в основному, позитивна оцінка ролі цих фондів у фінансових системах різних країн.¹³

Правовою формою існування кептивного товариства другого виду, як правило, обирається статус товариства взаємного страхування. Його важливою особливістю є порівняно низькі вимоги щодо статутного капіталу, а також і безприбутковості діяльності. Прикладів створення товариств взаємного страхування кептивного характеру вистачає не лише на західноєвропейському та американському ринках, але й на центрально - та східноєвропейських. Правда, Закон України "Про страхування" не встановив особливого порядку створення товариств взаємного страхування, як це має місце у страховому законодавстві інших країн, хоча і передбачив таку форму організації страховика (ст.13 Закону).¹⁴ Як свідчить страхова практика Польщі, Закон "Про страхову діяльність", який присвячує товариствам взаємного страхування цілий розділ, вони почали набувати все більшої популярності на страховому ринку, організуючись у різних галузях. Так, зокрема, користуючись наданим правом, Гірничо - металургійний мідний комбінат "Акціонерне товариство "Польська мідь" з Любіна біля Легниці та ряд пов'язаних з комбінатом виробничо-фінансовими відносинами компаній отримали дозвіл Міністерства фінансів на створення товариства взаємного страхування "CUPRUM" - типово кептивного характеру. Згідно з оголошеними намірами, спочатку нове товариство планує страхування лише засновників, а пізніше розширить страхову діяльність на інші підприємства міднопереробної галузі. Товариство має на меті страхувати

¹² *Dubach Martin.* Schwappt die Welle der Captive - Grundungen anf Europa uber? VW.1987.- №2.- С.154.

¹³ *Бузов Николай.* Необходимост от създаване и икономическа сушност на финансовите резерви в стопанските организации. Финанси и кредит, София.-1981.-№7.-С.7 *Szczepanski Jan.* System finansowy przedsiębiorstw a efektywnosc gospodarowania. PWE, Warszawa.- 1990.- С.229; *Jadwiga Gluminska, Marek Zdebel.* Funducz szkod gornicznych. Finanse. 1989.-№5.-С.26. *Gail Natalia.* Systemy finansowe predsiębiorstw uspoleczniionych. Warszawa, PWE.-1987.-С.308. *Финансы социалистического общества/Учебное пособие.* Москва. Финансы и статистика.- 1985.- С.133.

¹⁴ Закон України "Про страхування"/Голос України. № 68.

вантажі, майно, знищене внаслідок техногенних аварій, форсмажорних явищ, та загальну цивільну відповідальність. Правда, функціонуючи на засадах взаємного страхування, товариство, крім переваг страхового характеру, не принесе прибутку його засновникам.¹⁵ Третій вид кептівного товариства, приймаючи до уваги розширену сферу його діяльності поза колом його членів - засновників, як очевидно, має на меті не стільки задоволення потреб у страховому захисті засновників від окремих ризиків, скільки використання можливості захисту від глобального, акумульованого підприємницького ризику. Адже участь промислових фірм у високоприбутковому страховому бізнесі здебільшого розглядається ними як новий вигідний вид інвестування, здійснюваний шляхом зовнішньої диверсифікації. На Третій Лондонській конференції з проблем кептівних компаній, яка відбулася у грудні 1987 року, визначалося ряд тенденцій, які стали характерними для розвитку цих формувань: основою їх діяльності ставав страховий захист; головним видом страхування - страхування цивільної відповідальності; все більшої ваги почали набирати компанії третього (змішаного) виду, тобто орієнтовані на доход.¹⁶ Приклади такої організації страхової діяльності мають місце практично на усіх страхових ринках. Так, на польському страховому ринку діють відомі страхові компанії галузевого спрямування "Акціонерне товариство "Герос", створене з ініціативи і на кошти кільканадцяти польських банків, "Акціонерне товариство "Енерго - Асекурація", організоване на внески підприємств енергетичної галузі. Крім безпосереднього обслуговування своїх засновників, частка яких у страховому портфелі сягає 60-70%, названі страхові компанії успішно співпрацюють з іншими юридичними та фізичними особами. На українському страховому ринку теж успішно функціонує цілий ряд страхових компаній, які зберігають галузевий профіль: "Гарант-Авто", "Омета Укрнафта". Спостерігається виразна тенденція збільшення таких страховиків. Крім очевидних ринкових переваг, галузевим компаніям властивий істотний недолік, - гомогенний склад страхового протфеля, що, як відомо, негативно впливає на фінансову стійкість страховика. Саме зважаючи на цю обставину товариства кептівного типу у більшій мірі, ніж інші страховики потребують перестраховання з боку професійних перестраховиків.¹⁷ Разом з тим, кептівні компанії самі займаються активним перестрахованням. Дослідження, проведене на американському страховому ринку, свідчить, що 30% кептівних компаній здійснюють перестраховання і ще 55% працюють у змішаному режимі: страхування- перестраховання.¹⁸

Нині на світовому страховому ринку працює понад три тисячі кептівних компаній, які мають у своєму розпорядженні 23-24 млрд. доларів акумульованих коштів. Однак і сьогодні ведуться жваві дискусії щодо місця і ролі кептівних страхових компаній на страховому ринку.¹⁹

¹⁵ "Polska Miedz" страхує. "Україна BUSINESS".-1994.-№27-28.

¹⁶ Captives: Verhältnis zu Versicherern entspannt sich. VW.-1988.-№4.-C.309.

¹⁷ Captives als alternative Risikofinanzierung? VW.-1987.-№21.-C.1410

¹⁸ Hofmann Klaus. Risk Management. Karlsruhe.VVW.-1984.-C.249

¹⁹ Manekeller Frank. Captives: Irrweg oder Losung? VW.-1994.-№18.-C.1198.

ЗМІСТ

Теорія фінансів	<u>Юрій С.І.</u> Дивергенція фінансів при розгортанні ринкових відносин	5
	<u>Безгубенко Л.М.</u> Фінансова система України в умовах економіки перехідного періоду	13
	<u>Желюк Т.Л.</u> Необхідність посилення фінансового впливу держави на регулювання економіки	19
	<u>Андрущенко В.Л.</u> Західна фінансова думка про природу державних фінансів	21
Освіта	Вітання ювілярам	26
	<u>Устенко О.А.</u> Академія крокує у ринок	27
Бюджет	<u>Бескид Й.М.</u> Вдосконалення бюджетного процесу	30
	<u>Кириленко О.П.</u> Зміцнення доходної бази місцевих бюджетів	35
	<u>Кузьменко Н.А.</u> Аналіз міжбюджетних відносин в Україні	40
	<u>Чирка Д.М.</u> Особливості збалансування місцевих бюджетів	45
Фінансовий механізм	<u>Гордієнко Н., Стефановський С.</u> Безгрошів'я чи безвідповідальність?	49
	<u>Лисицький В.І.</u> Фінансові пріоритети України	52
	<u>Луцишин З.О.</u> Зовнішня заборгованість і можливість її скорочення	63
	<u>Кравчук Н.А., Луцишин З.О.</u> Валютне регулювання: від заборон до обгрунтованих обмежень	68
Банківська справа	<u>Шибиволок З.І., Кувльчицька Р.Б.</u> Організація ощадного бізнесу в Україні	71
	<u>Бицька Н.З.</u> Кризові явища в банківській системі України та шляхи їх подолання	83
	<u>Дроб'язко А.</u> Інвестиційна привабливість українських банків	86
Страховий ринок	<u>Клапків М.С.</u> Альтернатива розвитку страхового ринку	89
	<u>Тугай Г.</u> "Оранта": секрети успіху	94
Податки	<u>Крисоватий А.І.</u> Вдосконалення податку на додану вартість	96
	<u>Ларіонова Л.</u> Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" присвячується	102
	<u>Кізима Т.</u> Оподаткування прибутку підприємств з іноземними інвестиціями	105
	<u>Плішко І.</u> Оподаткування прибутку підприємств в умовах становлення ринкових відносин	110
"ФУ" інформує Рідна мова	Звіти, інтерв'ю, коментарі, новини	115
	<u>Бондаренко Є.С.</u> Короткий російсько-український словник найбільш уживаних у фінансових документах слів, термінів і виразів	124
	<u>Кравченко В.І.</u> Словник фінансових термінів	126
	<u>Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.</u> Словник податкових термінів	128

CONTENTS

Financial Theory	<u>Iureiv S.I.</u> Finance Divergence under Market Relations Expantion	5
	<u>Bezgubenko L.M.</u> Ukrainian Financial System during Transitional Period of Economy	13
	<u>Zhelyuk T.L.</u> Urgent Need for the State Financial Influence Intensification on Economy Regulation	19
	<u>Andruschenko V.L.</u> Western Financial Thinking on the Nature of State Finance	21

Education	<u>Greetings to Heroes of the Day</u>	26
	<u>Ustenko O.A. Academy Enters the Market</u>	27
Budget	<u>Beskid J.M. Budget Process Improvement</u>	30
	<u>Kirilenko O.P. Strengthening of Local Budgets Receipt Basis</u>	35
	<u>Kuzmenko N.A. Inter-Budget Relations Analysis in the Ukraine</u>	40
	<u>Chirka D.M. Peculiarities of Local Budgets Balance</u>	45
	<u>Gordienko N., Stephanovskiy S. Lack of Money or Irresponsibility?</u>	49
Financial Mechanism	<u>Lisitskiy V.I. Financial Priorities of the Ukraine</u>	52
	<u>Lutsishin Z.O. Foreign Debt and its Reduction Possibility</u>	63
	<u>Kravchuk N.A., Lutsishin Z.O. Currency Regulation: from Bans to Well-Founded Limitations</u>	68
Banking	<u>Shibi, oik Z.L., Kulchitska R.B. Savings Business Organization in the Ukraine</u>	71
	<u>Bitska N.Z. Crisis Phenomena in Bank System and Ways of Their Surmounting</u>	83
	<u>Drobiazko A. Investment Attractiveness of Ukrainian Banks</u>	86
Insurance Market	<u>Klapkiv M.S. Development Alternative of Insurance Market</u>	89
	<u>Tugai G. ORANTA: Secrets of Success</u>	94
Taxes	<u>Krisovativ A.I. Enterprise Profit Taxation</u>	96
	<u>Larionova L. To Enterprises Profit Taxation Dedicated</u>	102
	<u>Kizima T. Profit Taxation of Enterprises with Foreign Investments</u>	105
	<u>Plishko I. Enterprises Profit Taxation during Market Relations Setting-up</u>	110
"FU" Informs	<u>Reports, Interview, Comment, News</u>	115
Native Language	<u>Bondarenko E.S. Brief Russian- Ukrainian Dictionary of Widely Used Words, Terms and Phrases in the Financial Documents</u>	124
	<u>Kravchenko V.I. Financial Terms Dictionary</u>	126
	<u>Zagorodniy A.G., Vozniuk G.L. Taxes Terms Dictionary</u>	128

Головний редактор О.Д.Василик

Редакційна колегія:

С.Буковинський, О.Василик, П.Германчук, А.Даниленко, М.Деркач, О.Заруба, А.Лазаренко, Т.Майборода, М.Пабат, В.Пархоменко, А.Поддєрьогін, Г.П'ятаченко, В.Регурецький, В.Редькін, М.Романів, М.Савлук, В.Федосов, В.Федько, С.Юрій.

Редакція:

Перший заступник головного редактора *Т.Майборода*

Заступник головного редактора *А.Лазаренко*

Відповідальний секретар *Л.Богута*

Редактори відділів: *О.Заруба, К.Павлюк, Л.Ларіонова, Н.Щуканова*

Коректор *Є.Славинська*

Адміністративна група: *Т.Біленька, М.Лутченко, Ж.Біленька*

Комп'ютерна верстка *І.М. Кіриличева*.

Здано до друку 27.08.96 р. Формат 70x108/16

Папір офсетний №1. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 8.0. Друк. арк. 11,4.

Тираж 6000 прим. Ціна 330 тис. крб. Зам. 6-118

Адреса редакції:

254119, Київ-119, вул.Дегтярівська, 38-44,

Телефон: 211-03-90; телефон/факс 211-04-41.

Поліграфкомбінат "Україна",

254119, Київ-119, вул.Дегтярівська, 38-44.

Індекс журналу у Каталозі передплатних видань України: 74580

Видання зареєстровано у Держкомпресі України. Свідоцтво KB 1513 від 25.06.95 р.

Усі права застережені. Передрук і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.